

УДК 657

Дорош Н.І., д.е.н., професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОМПЛЕКСНА АНАЛІТИЧНА ПЕРЕВІРКА ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкрито процедуру «Due Diligence» з метою обґрунтування рішень щодо придбання, злиття, поглинання та інвестування.

Ключові слова: «Due Diligence»; придбання; злиття; поглинання; інвестування.

Dorosh N.

COMPLEX ANALYTIC BUSINESS INSPECTIONS

In the article sense «Due Diligence» for global deal making to mergers and acquisitions, joint ventures and investment.

Key words: «Due Diligence»; mergers; acquisitions; joint ventures; investment.

Дорош Н.И.

КОМПЛЕКСНАЯ АНАЛИТИЧЕСКАЯ ПРОВЕРКА ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье раскрывается процедура «Due Diligence» с целью обоснования решений относительно приобретения, слияния, поглощения и инвестирования.

Ключевые слова: «Due Diligence»; приобретение; слияния; поглощения; инвестирование.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Для прийняття управлінських рішень та розробки стратегії діяльності підприємства необхідна надійна та повна інформація. Інформація відграє все більш важливу роль у бізнесі і як ресурс, і як товар. За останні роки різко збільшився обсяг доступної для підприємств інформації, а з упровадженням нових комунікаційних технологій швидкість доступу до інформації зростає в багато разів. Однак цей ріст не завжди супроводжувався відповідним поліпшенням якості інформації. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації капіталу зростають бізнес-процеси, пов'язані з придбанням, злиттям та поглинанням підприємства, які відбуваються як на національному, так і на міжнародному рівні. Для збору і аналізу необхідної інформації використовується спеціальна процедура комплексної перевірки, що отримала в світовій практиці назву «Due

Diligence».

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Переважна більшість наукових розробок у галузі «Due Diligence» здійснюється зарубіжними вченими, зокрема: Бомер М., Браун Р., Брейді К., Гоул В., Коулорідас А., Моелер С., Морріс Дж., Несвольд П., Ренкін Д., Рід-Ладжокс А., Розенблюм А., Стедман Г., Фельдман Д., Фостер-Рід С., Шарфман Дж. та ін., а також такими вітчизняними науковцями: Бондар В., Дроздовська Н., Родіонов І., Поліщук А., Томашевська Л. та ін.

Цілі статті: розкрити процедуру «Due Diligence» з метою обґрунтування рішень щодо придбання, злиття, поглинання та інвестування.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «Due Diligence» в Україні, в основному, використовується лише іноземними компаніями, і обсяг таких послуг визначається рівнем інвестування до України. Незначні прямі іноземні інвестиції роблять попит на проведення «Due Diligence» несистемним, що не дає можливості аудиторським фірмам спеціалізуватися саме на цій процедурі та розробляти методичний інструментарій її проведення.

Практика зарубіжних країн показує, що значно зростає ринок аудиторських послуг, які відрізняються від перевірки достовірності обліку та фінансової звітності. Для прийняття управлінських рішень щодо здійснення процесів інвестування, злиття чи купівлі бізнесу необхідна належна інформаційна база про стан компанії на ринку, фінансові можливості, виробничі потужності, контрагентів та партнерів. Для збору такої інформації проводяться особливі аудиторські дослідження, які одержали назву «Due Diligence» («належна ретельність») і є одним із видів операційного аудиту. «Due Diligence» забезпечує комплексне загальногосподарське дослідження, яке визначає ринкову позицію та перспективи розвитку підприємства.

«Due Diligence» являє собою процедуру всебічного дослідження діяльності та бізнесу підприємства, його фінансового стану, ефективності діяльності, динаміки й історії розвитку та конкуруючої позиції на ринку. Проведення такої процедури дає можливість зменшити ризик появи непередбачуваних обставин, які можуть виникнути після укладання угоди.

Такий комплексний аналіз проводиться з метою збору інформації, яка надасть можливість реально оцінити ситуацію, аналітичного обґрунтування прийняття управлінських рішень та допомоги в процесі ведення переговорів та підписання угоди. Особливо важливим є

проведення такої процедури в умовах недостатності загальнодоступної інформації про підприємство та прозорості ведення бізнесу в країні (справжні власники, приховані борги, подвійна бухгалтерія). Значну роль відіграють в цьому також відмінності щодо того, що вважати важливою або доречною інформацією.

Традиційно «Due Diligence» включає процес виявлення того, що є релевантним до ключових господарських операцій, так само як і операційної діяльності. «Due Diligence» стає нормою в ухваленні рішення, що стосується: спільних підприємств; процесів злиття і поглинання; підбору відповідних партнерів; вибору правильної юрисдикції або розташування; купівлі та продажу активів тощо.

По суті, в усіх таких операціях будуть: передача активів від однієї сторони до іншої або виникнення зобов'язань; існування ризиків, які можуть вплинути на майбутню вартість таких активів або зобов'язань; необхідність розподілити ризики між сторонами [6, с. 8].

«Компанія-покупець» повинна розуміти, що купляє, а «компанія-ціль» повинна знати, хто її купляє чи поглинає. Часто під час здійснення процедур «Due Diligence» виявляються такі відхилення чи несподівані явища, які можуть вплинути на процес злиття та поглинання або навіть призвести до того, що «компанія-покупець» втратить зацікавленість в «компанії-ціль». «Due Diligence» може вберегти компанію від провальної угоди.

«Due Diligence» – це процес, який дає можливість оцінити фінансовий стан, бізнес, менеджмент, зовнішні зв'язки, потенціал та інші аспекти діяльності для здійснення злиття чи поглинання компанії, а також переконатись, що всі ризики, пов'язані з таким придбанням чи злиттям, не тільки не загрожують діяльності та стану «компанії-покупця», а й таке придбання принесе значну користь.

Часто вважають, що цей процес є обов'язковим тільки для покупця. Але це неправильно. Для «компанії-ціль» також важливо провести «Due Diligence» стосовно «компанії-покупця» для того, щоб визначити, наскільки угода поглинання чи злиття є легітимною чи реальною, особливо стосовно фінансової можливості завершити угоду. У таких випадках «компанія-ціль» здійснює процедури «Due Diligence», щоб надати раді директорів можливість отримати інформаційну рекомендацію акціонерам щодо прийняття пропозиції злиття чи придбання. Якщо відбувається злиття «рівних» компаній, то обидві повинні виконати «Due Diligence» по відношенню однієї до іншої [5, с. 141].

Комплексний аналіз ґрунтується на внутрішній інформації, нормативно-законодавчій базі, статистичних даних та здійснюється з

метою: перевірки достовірності фінансової та іншої внутрішньої інформації й своєчасності подання фінансової, податкової та статистичної звітності; підтвердження того, що бізнес реально відповідає тому, що здається; підтвердження позицій, які закладені в бізнес-плані; визначення можливості реалізації короткострокової та довгострокової стратегії підприємства; оцінки конкуруючої позиції підприємства на ринку; досягнення впевненості в тому, що керівництво підприємства є достатньо компетентним для реалізації встановлених планів; виявлення наявності проблем у справах підприємства з метою уникнення помилок при укладанні угоди; виявлення відповідності підприємства критеріям інвестора.

Проте для дослідження зазначеної мети аудиторю слід вийти за суть бухгалтерської функції всередині підприємства і з'ясувати, як у кінцевих звітах підприємства відображаються всі сторони його діяльності [1, с. 26].

У цілому ризик можна визначити як прийняття рішень в умовах невизначеності. Ризик є невід'ємним атрибутом господарювання. Невизначеність приводить до того, що уникнути ризику неможливо. Залежно від причин дослідження в ході здійснення процедури «Due Diligence» проводиться аналіз управління наступними ризиками: ризик визнання угоди недійсною; невиконання підприємством своїх зобов'язань; неправильного визначення ціни угоди внаслідок обмеженості інформації та наявності прихованих договірних, податкових та інших зобов'язань, а також ймовірності їх виникнення; втрати активів після укладання угоди та ін.

Можна виділити декілька видів «Due Diligence»: операційний, технічний, маркетинговий, екологічний, правовий, фінансовий, податковий і т.ін.

Операційним «Due Diligence» (operational due diligence) встановлюється історія та основні напрями розвитку бізнесу, проводиться аналітичне дослідження ринків, конкурентного середовища, переваг та недоліків «компанії-цілі» стосовно конкурентів, замовників продукції, послуг, робіт, постачальників і системи ведення бізнесу в цілому. Характеризується організаційна структура управління, трудові ресурси щодо їх кількості, структури, якісного складу, умов оплати праці, системи заохочень, можливостей та особливостей кар'єрного зростання, виокремлюються сильні сторони, недоліки та стримуючі фактори. Основними напрямками аналізу є: історичний розвиток компанії, організаційна структура, менеджмент, персонал, продажі, купівлі.

Аудит операцій – відомий компонент діяльності аудитора. У цій діяльності аудитор, внутрішній або зовнішній, вибирає деякий обсяг

операцій, щоб визначити їх відповідність повному циклу виробництва компанії. Для Due Diligence також суттєвим є здатність ідентифікувати специфічні господарські операції – фінансові або бізнесові. Операційні оцінки відносяться до того, як компанія веде свою діяльність. Вимоги до планування або розподіл за районами відрізняються між країнами та регіонами [6, с. 42].

Правильно спланований та виконаний операційний «Due Diligence» може допомогти сторонам досягти взаємного розуміння ключових бізнес-процесів. Це включає наступні питання [3, с. 57]:

- процес створення вартості, включаючи продукцію та послуги, ринкову позицію та бренд, продажі та розповсюдження, покупців, виробництво продукції або надання послуг, поставки, управління процесами поставок;

- інформація, зв'язки, підтримка основної системи процесу створення вартості;

- працівники, навчання, корпоративна культура (включаючи структуру управління та трудові зв'язки).

Маркетинговий «Due Diligence» (marketing due diligence) полягає в дослідженні системи заходів, спрямованих на узгодження виробництва з ринковою ситуацією і забезпечення стійкого збуту, товарної, цінової та комунікаційної політики, системи просування товарів, управління персоналом.

Фінансовий «Due Diligence» (financial due diligence) включає в себе оцінку фінансового стану підприємства, майна, що належить підприємству, рентабельності, стану грошових розрахунків та ін. За результатами аналітичного дослідження надається висновок про можливість підприємства отримувати дохід та бути прибутковим. Фінансовий «Due Diligence» може проводитись одночасно з аудитом достовірності ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. У процесі аналітичного дослідження вивчається структура активів та пасивів підприємства, оцінка нематеріальних активів: бренду, ноу-хау тощо, доходи, витрати, фінансові результати, система фінансового планування та контролю, розглядаються методи вартісної оцінки і визнання зобов'язань. Обґрунтовуються фактори результатів діяльності за останні роки в динаміці та незвичні й неперіодичні показники, що суттєво впливають на результати. Встановлюються характер руху грошових засобів за останні роки і фактори, що суттєво впливають на результати. Визначаються прогнози щодо перспектив господарської діяльності підприємства і його здатності приносити дохід. Проводиться аналіз кола юридичних осіб, результати діяльності яких беруть участь у формуванні фінансових показників бізнесу.

Обліковий «Due Diligence» дещо схожий до фінансового, разом з цим тісніше пов'язаний з достовірністю та повнотою бухгалтерської інформації «компанії-цілі». Його процедури включають також тести доцільності бухгалтерських суджень та оцінок, заявлених продавцем бізнесу показників.

Обліковий «Due Diligence» зосереджується на оцінці системи обліку і внутрішнього контролю, достовірності обробленої інформації, відповідності застосування принципів бухгалтерського обліку, оцінок та накопичень тощо.

Фінансовий та обліковий «Due Diligence» тісно пов'язані. Фінансовий «Due Diligence» – процес, за допомогою якого інвестор визначає, чи інвестиції у «компанію-ціль» мають фінансовий зміст для бізнесу. Він включає підтвердження даними незалежних третіх сторін фінансової інформації, яку надає «компанія-ціль». Процес фінансового «Due Diligence» є єдиною можливістю для інвестора оцінити поточну економічну життєздатність «компанії-цілі» та прогнози на майбутнє, а також необхідний капітал для здійснення завдань угоди [4, с. 139].

Висновки. Можна підсумувати наступне. У зарубіжних країнах з метою аналітичного обґрунтування управлінських рішень щодо процесів злиття та поглинання проводиться специфічний вид послуг «Due Diligence». Процедура «Due Diligence» включає перевірку системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, адекватного застосування принципів бухгалтерського обліку, оцінку фінансового стану, конкурентної позиції на ринку, перспектив розвитку підприємства, а також ідентифікацію ризиків, пов'язаних зі здійсненням операцій придбання, злиття та поглинання. Основними замовниками і споживачами процедури «Due diligence» в Україні є представники крупного бізнесу. Найчастіше в Україні проведення «Due diligence» практикується при операціях М&А (злиття і поглинання), інвестування для формування обґрунтованого уявлення про об'єкт. Доцільним є і проведення такої перевірки з метою оптимізації внутрішніх процесів підприємства при його виході на світові ринки капіталу (при підготовці до IPO).

1. Організація і методика проведення аудиту: Навч.-практ. посібн. / В.В.Сопко, Н.І.Верхоглядова, В.П.Жило та ін. – К.: Професіонал, 2004. – 624 с.
2. Arens Alvin A. Auditing and assurance services: an integrated approach / Alvin A. Arens, Randal J. Elder, Mark S. Beasley, 10th ed. – Pearson Prentice Hall, 2005. – 791 p.
3. Concise guide to mergers, acquisitions, divestitures: business, legal, finance, accounting, tax and process aspects/ Robert L. Brown. – Palgrave Macmillan, 2007. – 229 p.
4. Due diligence for global deal making: the definitive guide to cross-border mergers and acquisitions, joint ventures, financings and strategic alliances / Arthur H. Rosenbloom. – Bloomberg Press, 2002. – 343 p.

5. Intelligent M & A: navigating the mergers and acquisitions minefield / Scott Moeller, Chris Brady. – John Wiley & Sons, 2007. – 311 p.
6. Spedding, Linda S. The Due Diligence Handbook. Corporate governance, Risk Management and Business Planning / Spedding, Linda S. – CIMA, 2009.